

Zbigniew Tyszka, recenzja książki: Anna Wachowiak, *Socjologia rodziny w Polsce – narodziny i rozwój*. Wydawnictwo AR w Poznaniu, Poznań 1996, ss. 223

Można z całą stanowczością stwierdzić, że Anna Wachowiak napisała interesującą i pionierską monografię, charakteryzującą genezę i rozwój socjologicznych badań nad rodziną w naszym kraju, obejmując analizą zarówno okres międzywojenny jak i powojenny. Jest to praca z zakresu historii socjologii odtwarzająca i interpretująca zarówno zmieniającą się i poszerzającą tematykę badań prowadzonych w Polsce w odniesieniu do rodziny (z uwzględnieniem ich najważniejszych rezultatów), jak i ewolucję metodologii badań nad rodziną. Ten sposób ujęcia problematyki uważam za bardzo udany. Dzięki temu praca ma również wyraźnie zarysowany aspekt historyczno-metodologiczny, co pogłębia historyczną analizę charakteryzowanej subdyscypliny i podnosi teoretyczną rangę pracy.

Chciałbym również podkreślić ogromną celowość podjęcia tej problematyki, którą zainteresowała się w swej rozprawie habilitacyjnej A. Wachowiak. Socjologia rodziny jest subdyscypliną naukową, która w okresie powojennym rozwijała się w Polsce bardzo szybko, dynamicznie, oddziałując silnie na inne dyscypliny i subdyscypliny zainteresowane rodziną. Trwające kilkadziesiąt lat wielostronne, wielokierunkowe badania socjologiczne znacznie wzbogaciły wiedzę, zwłaszcza o rodzinach polskich; stworzyły bogatą dziedzinę wiedzy wymagającą już historycznego uporządkowania i także prześledzenia jej metodologii, której znaczenie wykraczało w późniejszej fazie poza socjologię odzwierciedlając się w zintegrowanym, multidyscyplinarnym systemie badań nad rodziną.

Rozprawa habilitacyjna Anny Wachowiak składa się ze wstępu, sześciu rozdziałów oraz zakończenia i wykazu bibliograficznego. Rozprawę zamyka krótka informacja o niej w języku angielskim. Zakres problemowy pracy odzwierciedlają tytuły jej rozdziałów: Rozdział I. Umiejscowienie badań nad rodziną w systemie nauk społecznych. Rozdział II. Analiza problematyki rodziny w socjologii polskiej w okresie dwudziestolecia międzywojennego. Rozdział III. Socjologia rodziny w Polsce Ludowej w okresie kształtowania się tej subdyscypliny. Rozdział IV. Ukształtowanie się ośrodków i szkół polskiej socjologii rodziny. Dalszy rozwój subdyscypliny (lata 1970-1990). Rozdział V. Centralne programy badawcze poświęcone rodzinie – problematyka badawcza, rola, efekty. Rozdział VI. Socjologia rodziny w Polsce po roku 1990. Nowe impulsy i kierunki rozwoju.

Konstrukcja rozprawy jest całkowicie poprawna. Okresy rozwoju polskiej socjologii rodziny zostały umiejętnie wydzielone – zgodnie z jej rzeczywistymi stadiami rozwoju.

Przechodząc do oceny treści pracy można stwierdzić, że wstęp oraz trzy pierwsze rozdziały nie budzą zastrzeżeń, a rozdział II szczególnie korzystnie się wyróżnia ze względu na niekonwencjonalne, twórcze połączenie elementów wiedzy o rodzinie gromadzonych przez uczonych okresu międzywojennego – głównie w ramach szerszych, pozarodzinnych badań, podporządkowanych zróżnicowanym założeniom teoretyczno-metodologicznym. Wpływ tych założeń na analizę rodziny Autorka bardzo wnikliwie zinterpretowała.

Ustosunkowując się do stanowiska Autorki odnośnie okresu uformowania się socjologii rodziny w Polsce jako wyodrębnionej subdyscypliny można by postawić pytanie, czy przedwojenne, niesamodzielne „wątki” badań nad rodziną na ogół „wtapiane” jedynie w szerszą problematykę socjologiczną lub nawet niesocjologiczną stały się rzeczywiście czynnikiem konstytutywnym socjologii rodziny już w okresie przedwojennym. Autorka przytacza pewne argumenty „za”, ale jest to moim zdaniem kwestia dyskusyjna. Może jednak polska socjologia rodziny uformowała się dopiero po II Wojnie Światowej, w trakcie rozwoju polskiej socjologii w latach sześćdziesiątych?

Rozdział IV (lata 1970-1990) odnosi się do okresu dynamicznego i wielostronnego rozwoju polskiej socjologii rodziny, w którym pojawia się wiele nowych nazwisk i nurtów badawczych, powstają nowe ośrodki badań nad rodziną. Również narastająca lawinowo z roku na rok ilość publikacji opracowanych przez badaczy rodziny stwarza historykowi socjologii rodziny istotne trudności w jego działalności badawczej, penetrującej ten właśnie okres. Niemniej taka działalność jest potrzebna i Autorka ją podejmuje. W pierwszej kolejności przytacza występującą już w literaturze socjologicznej typologię nurtów badawczych socjologii rodziny istniejących w Polsce w latach 1970-1990. Następnie stara się w sposób syntetyczny określić globalne jej osiągnięcia. Z kolei Autorka charakteryzuje poszczególne ośrodki badawcze zaangażowane w problematykę rodziny. Wreszcie w sposób zwięzły wskazuje ponadregionalne zagadnienia badawcze. Odnotowuje również w sposób umiejętny aplikacyjne aspiracje i zaangażowania ówczesnej socjologii rodziny oraz niektórych instytucji zorientowanych na rodzinę. Ten punkt widzenia należy uznać za bardzo cenny. Ogólnie można stwierdzić, że w rozdziale IV Autorka z trudnego zadania wywiązała się w sposób zadowalający.

Rozdział V pod względem konstrukcyjnym prezentuje się nieźle. Zawarte są w nim wszystkie podstawowe informacje, jakie w nim znaleźć się powinny. Sformułowane w nim oceny są poprawne, godne akceptacji. Także sama ogólna koncepcja rozdziału jest udana.

Z kolei rozdział VI zasługuje na zdecydowanie pozytywną ocenę. Autorka określiła i scharakteryzowała bardzo trafnie relacje zachodzące między zaistniałą transformacją w naszym kraju a badaniami nad rodziną, ich kierunkiem, problematyką i aplikacyjną orientacją. Scharakteryzowała też wystarczająco zakres badań podejmowanych w latach 1991-1994.

Autorka posługuje się ładnym, wypracowanym stylem pisarskim.

Praca Anny Wachowiak jest pracą wartościową, nowatorską, napisaną na dobrym poziomie i świadcząca o twórczej inwencji Autorki, która wykorzystując wiedzę ogólnoteoretyczną i historyczno-socjologiczną potrafiła skonstruować oryginalne dzieło stanowiące istotny element historii socjologii polskiej.